

A „disszidensek”

A közelmúltban *A tapasztalat keserű üledéke* címmel Danilo Kiš interjúit tartalmazó könyv jelent meg Belgrádban. Aki nem ismeri eléggé Kiš szellemi kötődéseit, kelet-közép-európai gyökérzetét, bizonyára meglepődik, hogy három, magyarországi újságoknak, folyóiratoknak adott interjú is szerepel a szigorú válogatásban.

Az arány azonban jelzésértékű, éppen ezért sajnálatos, hogy Kiš magyar kötődései az író életében nem bontakoztak ki sokrétűen, hanem értelmetlen bonyodalmakat idéztek elő. Egyik legismertebb könyvét, a *Borisz Davidovics síremlékét* Magyarországon szamizdatban terjesztették. Budapesten Csoóri Sándor nyomta kezembe a szerény kivitelezésű könyvet, melyet aztán átadtam Kišnek. Műveit világnyelveken adták ki, de ő erre a kiadásra volt a legbüszkébb, sokáig mutogatta ismerőseinek.

Ez csak egy példa arra, hogy Európa e régiójában a szamizdatba, ellenzéki lapokba szorult szerzők cinkosan értették egymást. Danilo Kiš egyik interjújában megemlíti, hogy „pedagógiai okokból” Petri György verseit is fordította. Ez 1983-ban történt, amikor a *Književna reč* „magyar száma” készült. Belgrádban találkoztunk Kišsel, és elújságoltam neki, hogy magyar számot készítünk. Javasoltam, hogy Petri György verseit fordítsa, s mivel arra számítottam, hogy nem ismeri őket, vittem magammal mutatóba néhányat. Kiš azonban már vagy tíz verset le is fordított. Másnap átadta őket.

De az igazi bonyodalom ezután kezdődött. 1983. januárjában megjelent a magyar szám. Konrád, Mészöly,

Csoóri, Eörsi, Nádas Péter, Hajnóczy, Esterházy, Nagy Gáspár, Várady Szabolcs, Radnóti Sándor, Balassa Péter, Kulin Ferenc, Tamás Gáspár Miklós (nagy viszhangot keltő írása, *A nacionalizmus mint rejtjel és metafora*) és még sokan mások szerepeltek benne. Gyanús csend fogadta a különszámot. A jugoszláviai magyar sajtó hallgatott róla. Természetesen a magyarországi is. A legfelsőbb jugoszláv pártforum utasításáról volt szó. Gojko Tešićet, a *Književna reč* főszerkesztőjét rövidesen berendelték a pártközpontba, és megmutatták neki a magyar állami és párttiltakozás szövegét, amely szerint a „magyar szám” közönséges diverzió, disszidenseket pártfogol, s megrontja a két ország hagyományos jóviszonyát. Hiába bizonygatta Tešić, hogy nem disszidensek szerepelnek a számban, a hivatal megfelelő bizonyítékot követelt. S ezt kellett érvekké alátámasztanuk.

Kiš kérésére elkészítettem egy bő-

vebb Petri-válogatást, s belgrádi találkozásaink során a fordítások lehetséges árnyalatait beszélgettünk meg. Közben a bizonyítékokon törtük a fejünket. Jobb gyakorlatok nem is kellettek a Petri-versek értelmezéséhez. Igazi kelet-közép-európai helyzetben találtuk magunkat. Hogyan bizonyítsuk be egy belgrádi kávéházban a magyar államnak, hogy Tamás Gáspár Miklós, Esterházy, Konrád, Csoóri, Eörsi, Nagy Gáspár és a többiek igenis magyar állampolgárok? Kiš először a józan észre hivatkozott, sokukat nemrégiben látta Pesten, még beszélgetett is velük. De fanyarul elismerte, ez nem érv. Képelete Borges iskoláját is kijárta, de ez sem segített. És minél jobban elmélyedtünk a Petri-versekben, annál tehetetlenebbül ismertük el, hogy nincsenek érveink. A következményekkel számoltunk. Jól emlékszem, akkoriban Kiš Pesten is valamiféle feketelistára került, mert a *tűrés-tiltás-támogatás* elv a határon kívüli magyarokra is kiterjedt, de — amint Kiš példája bizonyítja — azokra is, akik csupán beszéltek magyarul.

Azóta persze a disszidensek száma alaposan megsaporodott. A pártállam egykori csalóányai most éppen arról énekelnek, hogy miként üldözte őket a bolsevista rendszer. Az is üldözött volt, aki minden rangot vagy kitüntetést megkapott, avagy minden betűje megjelent, és egy megrovó szó nem érte. Csodálatos világ ez a Kelet-Közép-Európa! Érdemes újra elövenni a *Borisz Davidovics síremlékét*. Ma farce-ként kellene parafrázálni. Lehet, hogy Kiš így írná meg: tele ál-Borisz Davidovicssal.